

A painting of a church on a hill with a flock of sheep in the foreground. The church is a small, square building with a steeple, situated on a grassy hill. A path leads up to the church. In the foreground, a large flock of white sheep is walking down the hill. The background shows bare trees and a hazy sky. The overall style is impressionistic with visible brushstrokes.

**CYRILO/METODĚJSKÝ
KALENDÁŘ/2023**

Katolický týdeník

Simonetta Šmídová: Tříkrálové putování

Žil jsem v tvém domě odjakživa,
přihodilo se to prostě jako narození
a jako se jednou přihodí smrt.
Zvykli jsme si na sebe, alespoň
já na tebe, tys vždycky mlčel,
a mlčíš i teď, kdy se blíží
čas výpovědi.

Dovol mi vzít
s sebou pár obrazů, okno
se stromy, jež zima svlékla
a jaro jako vždy zase obleče,
s tou příkrou strání a nebem,
které je vidět celé, jen když ležím
bez hnutí, bez dechu
na holé zemi.

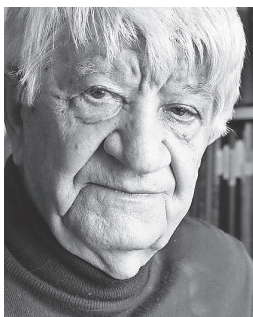
Nenasytně čtu
a hledám v knihách už jenom věštby,
jestli jsme i my ten zimní strom
a můžeme se ještě obléci
listy, květy a plody
už v tomto snu,
jak doufal K...

Z knihy Jana Vladislava Příběhy (Pavel Mervart 2014)

JAN VLADISLAV

(1923–2009), český překladatel a básník

Známý překladatel, básník a prozaik (vlastním jménem Ladislav Bambásek) se narodil v Hlohovci na Slovensku v české rodině poštovního úředníka, bývalého legionáře. Roku 1939 odešel s rodinou do Čech a o tři roky později maturoval na gymnáziu v Poličce. Od roku 1945 studoval srovnávací dějiny literatury na Filozofické fakultě UK v Praze, kde byl žákem Václava Černého. V roce 1949 byl z univerzity vyloučen a studium mohl dokončit až o dvacet let později doktorátem. V letech 1969–1970 byl šéfredaktorem časopisu Světová literatura. V době normalizace byl zbaven možnosti publikovat. Založil samizdatovou edici Kvart, kde vyšlo přes 120 titulů, mezi nimi i několik svazků jeho vlastních básní, esejí a kritik. Byl jedním z prvních signatářů Charty 77. V roce 1981 emigroval do Francie a stal se spoluzakladatelem archivu exilové a samizdatové literatury v Scheinfeldu ve Spolkové republice Německo. Po listopadu 1989 začal z Paříže uveřejňovat pravidelně články

v Literárních novinách. Roku 2003 ovdověl, vrátil se do Prahy a publikoval své starší původní práce i překlady. Byl mimořádně jazykově nadaný – překládal ze sedmi jazyků: angličtiny, francouzštiny, italštiny, němčiny, rumunštiny, ruštiny a ukrajinštiny a s výpomocí odborníků také z čínštiny a japonštiny. Mistrovsky přiložil např.

Shakespeareovy Sonety (1970). Z jeho obsáhlého díla: Hořící člověk (1948); Michelangelo – podoba živé tváře (1964), Věty (Mnichov 1981); Samomluvy (Mnichov 1986); Sny a malé básně v próze (Mnichov 1990); většina jeho básnického díla byla posléze vydána v souborech Kniha poezie (1991) a Fragmenty a jiné básně (1998). Posmrtně vyšly např. jeho deníkové záznamy Otevřený deník (2012) či Eseje (2019).

Za své celoživotní dílo byl v roce 1991 oceněn Řádem TGM. Zemřel v Praze 3. března 2009 ve věku 86 let.

Jan Vladislav se narodil před 100 lety, 15. 1. 1923. (jpa)

JAN VLADISLAV ŽILI JSME VE VYMYŠLENÉM SVĚTĚ

Svůj životní příběh shrnul autor před lety ve vzpomínkové knížce „Nebylo těžké říci ne“. Vybíráme ukázky z let 1968 – 1981, než byl šikanou donucen odejít do exilu.

Když jsem roku šedesát osm směl dokončit přece jenom studia, tak jsem musel udělat zkoušky a dostal jsem svůj doktorát. V tu dobu se mnou udělalo ten doktorát takhle dodatečně asi sto lidí. Když jsme byli promováni ve velké aule Karolina, stáli ti lidé přede mnou a za mnou. Byli to moji vrstevníci, mého věku, byly to ženy, které musely pracovat jako podruhně, jako děvečky v JZD, byli to muži, kteří tam pracovali také v těžkých podmínkách.

Byl tam mezi nimi jeden můj spolužák, který protože zdědil jakýsi statek po svém otci, musel na tom statku pracovat, pracoval tam vlastně jako obyčejný chasník, vzal si nějakou děvečku od krav, ale myslím, že byli šťastní. On byl výtečný hudebník, maturant, hrál na několik nástrojů, hlavně na klavír. Ale taky uměl hrát na trubku a podobně. A tento člověk také musel pracovat v tom JZD. Pracoval také u pily, řezal dříví a stalo se mu, že si uřízl kus levé ruky. Nebyl to člověk, který byl vychován od mládí, aby pracoval rukama, a tak nebyl zrovna nejšikovnější a navíc takové příhody se stávaly, protože ty okružní pily, u těch se stávalo neštěstí co chvíli. Tak si dal udělat takový hák na levou ruku, tou přidržel trubku a pravou rukou hrál na trubku a na ty klávesy. Život v podstatě zničený, protože on by se byl daleko líp mohl uplatnit jako vystudovaný člověk, a navíc rozený hudebník.

Když jsem tyto osoby viděl, zestárlé, tak jsem si uvědomoval, jaké asi tragické osudy prožívaly, jaká utrpení, když nemohly uplatnit své schopnosti tam, kde by chtěly. Protože já jsem vlastně, když to tak řeknu, nic neztratil, já jsem mohl pracovat doma, překládat, psát vlastní věci, tu a tam mít vliv na některé věci, že jsem vybral knihu, že jsem ji prosadil a podobně. Čili jsem žil víceméně tvůrčím životem, ale myslím tím tvůrčím životem jako každý člověk má svůj tvůrčí život, ať už hraje na klavír, ať už vyrábí židle nebo stoly nebo cokoliv, ale co dělá ze svého potěšení a ze své volby. Kdežto tito lidé museli dělat něco proti své vůli a něco, co často nemělo ani smysl. Protože mnoho věcí se dělalo jen tak.

PO OKUPACI Co potom přišlo po okupaci, to bylo pro mnohé lidi katastrofa. A pro mnohé lidi zase překvapivé obrácení kabátu. A jenom některým lidem, kteří by to bývali chtěli udělat, se vlastně nepodařilo udělat ten krok zpátky. Protože jim to prostě nedovolili. Krátce a dobře, i tahleta možnost svobody, anebo aspoň intelektuálního, mravního odboje, prošla a nebyla využita. Lidé se uspokojili a po roce jistého tichého vzdorování se zase zapojili a uzavřeli takovou mlčenlivou smlouvu s novým režimem, nastoleným po okupaci. Budeme mlčet, a když nebudeme protestovat, nic říkat, tak nám bude dovoleno, abychom si kupovali auta, abychom si kupovali domy, byty, abychom případně jezdili na dovolenou k moři do Bulharska nebo do Jugoslávie, a dokonce i do Itálie. Ale musíme mlčet.

Tenkrát kolovala jedna anekdota. Jaké jsou tři druhy luxusu v Čechách? První luxus je mít svůj byt. Druhý stupeň luxusu je mít vlastní auto. Třetí stupeň, nejvyšší – mít vlastní charakter.

CHARTA 77 Svět, ve kterém jsme tehdy žili, vlastně nebyl náš. Můj přítel spisovatel Jiří Weil mi jednou věnoval knihu, tu známou knihu *Život s hvězdou*, a do toho věnování, ve kterém napsal: „Toto je kniha o vymyšleném životě.“ Myslel tím, že totalitní svět (protože to je kniha o životě pronásledovaného člo-

věka, Žida, za protektorátu), že totalitní systémy vlastně nutí člověka, aby žil ve vymyšleném světě. Totiž ve světě, který nějaký byrokrat, nějaký ideolog vymyslí, a potom nutí všechny ty, kteří jsou v jeho moci, aby podle toho žili. No a to jsme zakusili za protektorátu, a potom se to vrátilo po osvobození čtyřicet pět a hlavně po únoru čtyřicet osm – a teď jsme zase byli v tom vymyšleném světě, kde byla určitá pravidla.

V tomto světě jsme žili a vlastně jsme byli víceméně pokládáni za lidi druhé nebo horší kategorie. Když se třeba říkalo, že člověk byl pronásledován anebo že někteří lidé trpěli, tak to nebyli jenom lidé, kteří byli ve vězení a v koncentračních táborech, nebo dokonce odsouzení, protože to bylo zřejmé. Ale nakonec skoro v každé rodině, v té širší, se našel někdo, kdo byl odsouzen. A proto nevěřím lidem, kteří říkají, že o tom nevěděli. (...)

Chartu 77 jsem podepsal o Vánocích sedmdesát šest. Přišel za mnou Václav Havel, dal mi ji přečíst a potom mi dal lístek, na kterém jsem podepsal, že jsem ji četl a že s ní souhlasím. Tak to bylo uspořádáno a Chartu v kopii nikdo nedostal, dokud nebyla publikována veřejně. To bylo rozumné, protože jinak by se to rozletělo a policie by o tom věděla daleko dřív, než se ve skutečnosti dozvěděla. A byla by to zatrhla už v zárodku.

Chartu jsem podepsal se souhlasem. Protože tam bylo právě také jistým způsobem řečeno, že to je svět, ve kterém jsme nuceni žít a že to není náš svět. A že chceme, aby aspoň zákony, které byly tehdy prohlášeny veřejně, byly dodržovány. Aspoň ty zákony, které platily a které nebyly dodržovány.

Musím říct otevřeně, že jsem moc v účinek Charty nevěřil. Myslel jsem si, že to bude zase jenom takový platonický protest. A když jsem se o tom už v lednu, asi tak 3. ledna 1977, vyjádřil před Janem Patočkou, který u nás byl náhodou na návštěvě, tak mně odpověděl: „To se mýlíte, tentokrát to bouchne.“ A skutečně to bouchlo. Myslím si ovšem, že k tomu, že Charta měla takový ohlas v celém světě, přece jenom mnoho přispěla sama policie. Tím, že udělala takové razantní kroky a celou tu věc rozvířila. V určitých režimech policie potřebuje mít otevřeného nepřítele, pojmenovaného, aby mohla zasahovat i potom v širším rozsahu proti těm, kteří jsou představiteli toho nebezpečí nebo údajného nebezpečí. (...)

Jednoho rána mě probudila žena, někdy v pět hodin, a říká: „Někdo zvoní.“ Já jsem řekl: „No tak je nech zvonit.“ Protože jsem už věděl, co to asi je. A oni skutečně zvonili a zvonili. Naši sousedé, hned na tomtéž patře, měli starého psa, který nás měl velice rád, protože jsme se s ním rádi trochu pomazlili. Ale už to byl takový starý vlčák. A ten nenáviděl, když někdo zvonil u dveří. Nejen u jejich dveří, ale i u sousedních. A tak začal štěkat, a čím víc oni zvonili, tím víc se rozběsnil, protože ho rušili ve spánku. A nakonec toho nechali a odešli.

A pak mě tedy zavolali až 30. ledna, jako jednoho z posledních, do Bartolomějské ulice. A tam mě nějaký starší estébák vyslýchal, jestli jsem podepsal Chartu,

jestli jsem s ní souhlasil, jestli ji nechci odvolat a jaké jsem měl důvody atd. A já jsem mu mimo jiné připomněl, že naše děti měly obtíže, když chtěly pokračovat a jít na střední školu. Moji dceru tam nechtěli pustit, ačkoli byla jedna z nejlepších žákyň. Tak on to nebyl zas tak velký výkon být dobrým žákem, ale ona neměla jít dál, nechtěli jí dovolit studovat. A také nebyla v pionýru, což byla samozřejmě další závada.

Když jsem tohle pověděl tomu staršímu chlapíkovi, který se mnou mluvil jako moudřejší otec s nezvedeným klukem, tak řekl: „A vidíte, když moje dcera chtěla jít studovat na univerzitu, také měla potíže, protože jí říkali, že je dcera estébáka a že na školu nepatří...“ A já jsem řekl: „No vidíte, a právě proto jsem podepsal Chartu 77, protože tam jsme protestovali mimo jiné i proti tomu, aby lidé, kteří se neprovinili ničím jiným než tím, že patří k nějaké rodině, měli potíže, nemohli studovat, nemohli cestovat do ciziny atd.“

To už byly ovšem doby, kdy Václav Havel byl ve vězení, a pamatuji si, že když se pak po několika měsících vrátil, byl dost zlomen tím, co všechno se událo, nebo spíš byl zdrcen tím, jakým způsobem byl dezinformován, protože nevěděl, co se vůbec s Chartou děje, a v Ruzyni si myslel, že ztroskotala a že to nemělo ohlas. Ve skutečnosti to bylo právě naopak. Tenkrát jsem si uvědomil, jaké to je, když člověk je takto přinucen jednat, aniž je dokonale informován a ví, co může a co nemůže, co je správné a co není.

To bylo pro mě velice poučné. Z toho důvodu, že jsem poznal, že člověk může být neobyčejně hluboce ponížen. Když jsem byl jako dítě na Slovensku, tak jsem byl také jeden z nejlepších žáků a nepokládal jsem to za nic zvláštního. A potom po ustavení Slovenského štátu se změnilo vedení naší školy, gymnázia, a změnili tam i profesory. Dostal jsem jiného profesora slovenštiny, a ten mě jednou vyvolal k tabuli a ptal se mě: „A co jste vy, Čech, nebo Slovák?“ Já jsem takovou otázku nečekal. Řekl jsem: „No Čechoslovák.“ A vtom jsem si uvědomil, že jsem se dopustil omylu. Utekl jsem do lavice, dal jsem lokty na lavici, hlavu na lokty a začal jsem upřímně a hluboce plakat: „Já jsem Čech, já jsem Čech!“ Ale říkal jsem to slovensky: „Já som Čech, já som Čech!“ Protože jsem věděl, že ten profesor mě chtěl ponížit. Chci tím říct, že takováto ponižování, která jsou vlastně skoro neviditelná, protože to nezanechá žádný šrám, žádnou ránu, otevřenou ani skrytou, ani po tom není jizva, jenom jizva uvnitř v člověku, jsou nebezpečná a že si na ně člověk musí dávat pozor. A od té doby jsem byl o to zavilejší a vždycky jsem si dával pozor, abych nikdy nepřipustil žádný kompromis.

Bylo potom velice zapotřebí si na některé věci dávat pozor. Při výsleších člověk často z prudkosti nebo z hněvu vyslovil nějaké slovo, které pak musel těžko brát zpátky nebo složitě vysvětlovat. Ale na druhé straně si zase pamatuju, že se dalo policistům docela dobře i odporovat. Stačilo mít trochu důvtipu a neříkat si jenom až na schodech, co jsem měl říct, ale udělat to hned. Pamatuji si, že se

mě jednou major Fišer ptal – on byl vždycky takový zdánlivě přátelský, rozšafný – jestli jsem četl poslední knihu Ludvíka Vaculíka *Český snář*. A já jsem řekl: „Samozřejmě, to je jedna z nejlepších knih, které v poslední době vyšly.“ A on mi říká: „No jo, ale vždyť je to přece samý sex.“ A tu mě napadlo a já mu odpověděl: „No ano, pane majore, ale bez sexu byste tady neseděl.“ On řekl: „Jak to myslíte?“ – „No myslím to tak, že kdyby nebylo sexu, tak byste se nenarodil a nebyl byste tady.“ Tak na to se nedalo nic odpovědět a přestali jsme o tom hovořit, ale pak mi to osolil jinde. Protože za každou takovou slovní hříčku, kterou člověk vyhrál, was ztrestali potom něčím jiným – třeba tím, že si na vás někde počkali a vzali vám řidičský průkaz nebo něco podobného.

AKCE ASANACE V roce osmdesát, když už bylo po procesu s Havlem – po tom, kdy byl odsouzen ke čtyřem a půl rokům – měli už estébáci víc času na ostatní lidi. Tak vznikla další akce, která byla označena jako Asanace. Asanace znamenalo ozdravení, to znamená vypuzení těch nepohodlných autorů, které nemohli z určitých důvodů zavřít a poslat do vězení, a tak je chtěli aspoň vypudit z tehdejšího Československa. To byl jeden z nejobtížnějších roků mého života – rok osmdesát. (...)

Musím říct, že jsem rád, že jsem se nikdy nedopustil nějaké podlosti a že jsem nikdy nikoho nejmenoval. Když se mě na někoho ptali, tak jsem říkal: „O tom jsme už dávno mluvili. A já jsem přece jeho přítel a dál o tom odmítám mluvit.“ Také mi nikdy neřekli, při žádném výslechu, a byl jsem volán třeba dvakrát třikrát týdně, kdy budu volán znovu. Byl jsem volán v sobotu odpoledne i v neděli dopoledne, obtěžovali moje příbuzné, obtěžovali moje známé, muže i ženy. A na ženách si zvláště dávali záležet, protože mě chtěli také kompromitovat. Třeba se mě ptali, jestli moje žena o té a té mé dobré známé ví. A já jsem řekl: „Samozřejmě, chodí k nám do rodiny.“ A podobně. Nedal jsem jim příležitost, aby zaťali spár do nějaké rány, která by byla nesnesitelná, která by mě přiměla povolit.

Ale mylil jsem se. Protože jsem si myslel, že jsem víceméně nezranitelný. Byl jsem zranitelný, protože začali vyslyšet moji ženu. A na to se už těžko dalo něco odpovídat. Protože se stalo to, že u nás, kde jsme bydleli, byla na rohu malá samoobsluha. Byla malinká, takže se do ní nedalo jít ani s kočárkem, a tak ženy, které šly nakupovat a měly malé dítě, vzaly dítě na ruku a chodily tam s kabelou – a kočárek nechaly venku. A jeden z těch kočárků se ztratil. Majitelka toho kočárku a matka dítěte, které měla v náručí, tu zlodějkou dokonce viděla přes okno, přes výlohu té malé samoobsluhy. A viděla, že to byla vysoká, štíhlá, mladá černo vlasá žena. Přesto policajti začali vyslyšet moji ženu, která byla mého věku, to znamená bez tří let šedesát, byla menší postavy a měla šedivé vlasy jako já. Takže bylo jasné, že to nebyla ona. Navíc ta okradená paní byla naše sousedka, takže by moji ženu byla poznala. Také nám to vyprávěla. My jsme nejdřív nevěděli, o co

jde. Teprve pak jsme se to dozvěděli. A oni začali moji ženu vyslýchat. Já jsem se samozřejmě ptal právníka a ten mi řekl: „Kočárek stojí dva tisíce korun a to už jde k soudu. Takže musíte teďka dávat pozor. Vaše žena už nesmí chodit někam do samoobsluhy, protože mohou poslat nějakého kapesního zloděje, kterého si najmou policajti, ten lidem, kteří stojí frontu před kasou, ukradne třeba peněženku a dají jí to do tašky a ona potom samozřejmě bude označena za zloděje.“ Takže to byl opravdu už skoro nemožný život, protože hrozilo nebezpečí, že bude odsouzena a že místo mne půjde do vězení ona. Navíc musím říct pravdu, že už jsem nemohl vydržet dobře také ten marasmus, protože se to vlastně pořád opakovalo. Bylo to stále stejné a nikam to nevedlo. Takže jsme začali uvažovat o tom, že to tady skutečně zavřeme. Že tohle není náš svět a že půjdeme do Francie.

Byla přitom zajímavá ještě jedna věc, kdy i někteří naši přátelé z Charty 77 nám najednou měli za zlé, že o tom uvažujeme. To bylo dost paradoxní, protože Charta 77 byla přece pro lidská práva, šlo o jeden z manifestů lidských práv v praxi. A k lidským právům patří také jezdit nebo vystěhovat se tam, kam chci. Ale někteří mi začali vytýkat, že to je zrada a tak podobně. A tak jsem jim musel povědět, že právě ti, kteří mi to vytýkali, byli často lidé, kteří do roku šedesát osm byli členy komunistické strany, spolupracovali, patřili k nomenklatuře, měli všechny výhody režimu, a teprve po šedesátém osmém roce, protože udělali určitá prohlášení, se stali disidenty. Kdežto já jsem byl disidentem bezděky a ne vědomě, že bych si to nějak volil. Zkrátka jsem se stal disidentem o dvacet let dřív, takže jsem toho měl také o dvacet let víc na zádech jako břemeno.

A vrcholek toho všeho bylo toto: Jednomu z těch přátel, kteří mi velice vehementně vyčítali moji zradu, jsem řekl: „Jirko, tady jsou otevřené dveře. Prosím tě, rychle vypadni, ať už tě nevidím!“ Tak skutečně vypadl tak, že odešel do exilu o měsíc dřív než já. Bylo to bizarní, ale bylo to tak. On mi něco vyčítal a potom využil příležitosti. Já mu to neměl za zlé, protože to neměl snadné, ale ten myšlenkový pochod jsem nikdy nedovedl pochopit. Proč v tom někomu bránit? Zvláště když jsem pak nejbližším přátelům vysvětlil, že nejde o mě, ale o moji ženu. Ty výslechy mé ženy byly někdy dost nepříjemné. Já už jsem v tom uměl chodit, ale ona to samozřejmě neuměla, někdy vzkypěla a často byla také pod ještě větším tlakem než já, protože jí vyhrožovali, že ji už nikdy nepustí za dětmi atd. A navíc jí ten policajt při tom nabízel, že by koupil naši chalupu, kterou jsme měli. A žena mu na to, protože ona zase dovedla odpovědět včas a rychle, řekla: „Tak vy byste koupil dokonce chalupu od zlodějky?“ A tím ta diskuse skončila. Ale samozřejmě výsledek byl ten, že jsme se tedy rozhodli, někdy v létě osmdesát, že půjdeme do exilu.

Z knihy Jana Vladislava Nebylo těžké říci ne (Radioservis 2011)

Slavnosti Zjevení Páně (na Tři krále 6. ledna) končí vánoční doba. Původně šlo o svátek východní církve, který se přenesl i do západního křesťanství. Autor je kněz a teolog, působí v Akademické farnosti Olomouc.

Na Zjevení Páně si v liturgii čteme o pouti mudrců z východu do Betléma, tak jak nám to zaznamenal Matouš ve druhé kapitole svého evangelia. Narození Ježíše Krista provázely okolnosti, které vypadaly neslavně, ba hrozily přímo fiaskem. Ještě jako nenarozený se střetl s nepřijetím, poutní útulky byly přeplněné, přišel tedy na světlo světa v chlévě na slámě. Brzy po narození se stal utečencem, jeho rodina prchla před paranoidním králem Herodem, jen příchod tajemných mužů s drahocennými dary dodal těmto dějům více lesku.

Lidová tradice přisoudila vzácným hostům z východu vlastnosti, o kterých nemáme ve skutečnosti žádné spolehlivé zprávy. Díky tomu, že přinesli tři cenné dary – zlato, kadidlo a myrhu – se o nich mluví jako o třech králich. V jesličkách, které zdobí naše domácnosti a chrámy, bývají oděni do pestrobarevných šatů, jejich zjev poukazuje na urozený a na exotický původ. Písmo však o nich mluví jen jako o východních mudrcích – jejich královský původ je tedy jen zbožným přáním, které zlidovělo.

Odkud přesně pocházeli, nevíme. To, že je autor evangelia nazývá „mágové“ (magoi), by mohlo být odkazem na perskou kněžskou kastu. Ta se však podle historiků věnovala především výkladům snů. Jenže naše mudrce přivedl do Judska nějaký úkaz na nebi, byli to tedy s vysokou pravděpodobností spíše hvězdopřavci. Právě tato okolnost by svědčila pro jejich babylonský původ. V Babylonu totiž tehdy opravdu byli vážení astrologové, kteří pozorovali pohyb hvězd a v nich četli předpovědi velkých světových událostí. Aby to nebylo příliš jednoznačné, Matouš nám podává zprávu o pozoruhodných darech, jež mágové přinesli jako poctu novorozenému židovskému králi. Takové „suvenityry“ jako zlato, kadidlo a myrha by mohly pocházet z Arábie či Sýrie.

Co bylo tou hvězdou, jejíž pohyb přivedl vzácné poutníky do Betléma? Není pravděpodobné, že by to byla kometa, kterou nacházíme na mnoha obrazech Ježíšova narození a konečně i v našich lidových jesličkách. Za to zřejmě vdčíme italskému malíři Giottovi, kterého nakolik zaujalo pozorování Halleyovy komety, že ji v roce 1304 v Padově namaloval na fresce Klanění. Dnešní výzkumy se přiklánějí spíše k tomu, že onou „hvězdou na nebi“ byla konjunkce (úhlové sblížení) dvou planet.

S tímto výkladem přišel už Johannes Kepler, který v prosinci 1603 pozoroval v Praze konjunkci Jupiteru a Saturnu. Slavný astronom poté vypočítal, že ke stejnému úkazu na hvězdném nebi došlo v roce 7 př. n. l. hned třikrát. Něco takového nemohlo pochopitelně uniknout ani babylonským astrologům, o čemž

svědčí hliněná tabulka nalezená archeology v první polovině 20. století. Lze tak dojít ke kvalifikovanému odhadu, že Ježíš se narodil v září roku 7. př. n. l. Odpovídá to i zjištěním historiků, kteří porovnáváním historických pramenů došli k přesvědčení, že se Dionysius Exiguus dopustil při výpočtu roku Kristova narození vážné chyby.

Příchod mudrců do Betléma si každoročně připomínáme na slavnost Zjevení Páně (Epifanii). Původně šlo o svátek východní církve, který se přenesl i do západního křesťanství. Východní tradice proto svátkem Epifanie propojuje několik událostí: klanění pohanských mudrců narozenému Kristu, Ježíšův křest a jeho první zázrak na svatbě v Káně Galilejské. V západní liturgii se Křest Páně slaví odděleně, v neděli následující po slavnosti Zjevení Páně.

Svátek Epifanie však má na Východě i Západě stejný cíl: upamatovat křesťana na to, že se nedotknutelný a nesmírný Bůh sám v Ježíši Kristu sklání k člověku a dává se mu poznat. On obvazuje naše rány a dotýká se uzdravující mocí našich bolestí. Tiší srdce, která po něm touží. Svým světlem rozhání temnoty našich duší. Bůh sám oslovuje člověka a zve ho k dialogu.

Hospodin vychází stále vstříc tomu, koho stvořil ke svému obrazu a podobnosti, ale sám si neočekávaně vybírá místa a způsoby, jak se ho dotknout, jak mu vyjevit sebe sama. Snad nejkrásněji a nejvýstižněji to vyjadřuje začátek listu Židům: „Mnohokrát a mnoha způsoby mluvil kdysi Bůh k otcům skrze proroky, ale v těchto posledních dnech mluvil k nám skrze svého Syna, jehož ustanovil dědicem všeho a skrze něhož stvořil celý svět. On je jasem jeho slávy a vyjádřením jeho podstaty; svým mocným slovem nese vše, co je“ (Žid 1,1-3).

Text původně vyšel v Katolickém týdeníku

ZDENĚK JANČAŘÍK **KVÍTEK Z LISIEUX**

Ve své nové knížce se známý autor věnuje velkým ženským postavám církve. Od narození francouzské řeholnice a mystičky sv. Terezie z Lisieux uplyne 2. ledna 150 let.

Dívčí šatičky s krajkami, zdobné malůvky, výšivky, pentličky, růžový památník, panenky, kreslenými ornamenty dekorované svaté obrázky se sladkými douškami psanými Ježíškovi – to všechno na první pohled patří ke sv. Terezičce z Lisieux (1873–1897). Už její zdrobnělé jméno může být mužům po třicítce podezřelé a mnozí právě kvůli této pitoreskní a občas bizarní zbožnosti konce 19. století nikdy nesáhnou po silné stravě jejích memoárů a zápisků psaných úspěšnou ženou těsně před smrtí.

Tři roky jsem byl kaplanem v kostele sv. Terezičky v Praze-Kobylisích a bydlel jsem „u ní“ na Kobyliském náměstí 1 celých dvacet let. Každý den jsem se s ní

Terezie Martinová

Repro KT

potkával v sakristii, kde dlouho visel její portrét „s drdolem“. Originál té fotografie je retušovaný – za Tereziiným „pozadím“ byl ještě na sukni za živůtkem obrovský uzel, kterému se říkalo „zelí na zadku“. Byl pořízen v dubnu 1888, několik dní před Tereziiným vstupem na Karmel, kdy se vydala rázným krokem do rezidence „svého“ biskupav Bayeux. Terezie se dívá přímým, odhodlaným pohledem přímo do objektivu, v pravém uchu má náušnici, předsunutou rozhodnou bradou dává najevo, že názorům a námitkám starších a zkušenějších neustoupí a že vstoupí do kláštera opravdu v patnácti, jak si předsevzala. Vyčesané vlasy do drdolu ji činily vyšší, měřila jen necelých 165 centimetrů. V pražském salesiánském kostele sv. Terezie z Lisieux je kromě toho v jakémsi Tereziččině svatostánku její portrét z pozdního období, kdy už je krásná tvář slavné karmelityk lemovaná několikavrstvným závojem hnědého hábitu, skráně dospělé ženy jsou baculatější, oči stále odhodlané, trochu unavené.

Jako mladý kněz jsem nasál její spiritualitu, zamiloval jsem si ji se vším všudy, mám ji rád od jejích prvních dětských krůčků, adoruji ji i s jejím ustavičným pláčem, infantilním sobectvím, umanutostí, která se smísila s tradiční zbožností celé rodiny – skoro všechny dcery rodičů Martinových zavedla rodičovská bigotnost do kláštera.

Ztráty a nálezy

Pokusím se stručně ilustrovat mikropříběh Tereziččiny vášně pro Boha. Blízko Božím věcem ji provázela odmalička. Tatínek Ludvík, kterému říkala „můj králí“, vychovával svých pět dcer sám, protože manželka Zélie zemřela na rakovinu prsu, když byly Terezičce čtyři roky. V lisieuxském chrámu sv. Petra si od tamního faráře abbé Delatroëta vymínil, aby se svými pěti dcerami mohli mít židle vpředu, protože chtěli sledovat bohoslužby zblízka. Terezička se poprvé zpovídala ve svých sedmi letech – a nebylo to nějaké odhrknání dětinských křehkostí, které by jí sepsal tatínek:

„Když jsem vycházela ze zpovědnice, cítila jsem se tak spokojená a bylo mi tak lehké, jako dosud nikdy předtím. Tolik štěstí v duši jsem ještě nezažila. Od té doby jsem se chodila zpovídat o všech velkých svátcích, byly to pro mne opravdu sváteční chvíle.“

Ztráta maminky, když byly Terezii čtyři roky, a posléze ztráta sestry Pauliny, která odešla do kláštera, u ní nastartovaly neurózu. Projevovala se uplakaností a psychickou labilitou. V devíti letech, už na smrtelné posteli, když se s ní loučila celá rodina, se na ni usmála socha Panny Marie a Terezie se uzdravila. Přesto byla i nadále pronásledována skrupulemi, bála se, že nepříjde do nebe, její dětskou upřímnou zbožnost provázela úzkostlivost. Vychítala si, že jí druzí její nemoci nevěří, že své úzkosti a nálady jen předstírá. Její duše ale zůstávala ve svém jádru klidná:

„Moje obava, že jsem předstírala nemoc, a ve skutečnosti jsem nemocná nebyla, není překvapivá, protože jsem říkala a dělala věci, které jsem si nemyslela, a skoro pořád jsem vypadala, jako bych blouznila. Říkala jsem slova, která neměla smysl, a přece jsem si jistá, že jsem ani na okamžik nebyla zbavena užívání rozumu. (...) Myslím, že ďábel nade mnou dostal vnější moc, ale k mé duši a k mému duchu se mohl přiblížit jen natolik, aby mi vnukal nesmírnou hrůzu z určitých věcí.“

Už v raném dětství se prosazovala na své osobité duchovní cestě, která se časem měla stát jejím svěbytným přístupem k tradiční nauce a jež překročila úzké meze katolické teologie a spirituality 19. století. Když jí bylo jedenáct, protestovala při výuce náboženství proti učení o tom, že nenarozené a nepokřtěné děti nepříjdou do nebe. Terezie katechetce namítala: „To ale znamená, že malé děti, které umřou bez křtu, nikdy neuvidí dobrého Boha? Nikdy? Nikdy? Vždyť jsou bez hříchu!“ Když katechetka opáčila, že je to tak v katechismu, dívenka Terezie prohlásila: „Dobrá! Jelikož dobrý Bůh může všechno, ukážu se místo něho těm dětem já!“

Ve třinácti letech, tedy roku 1886, se z dítěte stává během vánoční noci dospělá žena. Terezie se vrací s rodinou po půlnoční mši domů. Tatínek jí za dvěma cosi vytkne, Terezka jako obvykle začne natahovat a utíká do svého pokoje.

Z pokoje se ovšem vrátí dospělá Terezie. Nebrečí. V jediném okamžiku potlačila slzy a rozhodla se, že přestane být sobecká a dětinská a že se bude starat víc o druhé než o sebe. Už napořád přestane plakat, už se nelituje. Rozbalí dárky složené před krbem, jako by se nic nestalo, jako by tatínek žádnou vyčítavou poznámku na prahu domu neprohodil. „To, čeho jsem nemohla dosáhnout po deset let, Ježíš uskutečnil v jediném okamžiku, a stačila mu k tomu pouze má dobrá vůle,“ napíše později ve svém vlastním životopise.

Brzy poté zatouží po vstupu na Karmel, snaží se doslova následovat výrok sv. Františka Saleského: „Na smutného svatého je žalostný pohled.“ Je radostná, září, modlí se za hříšníky, za vězně, později za misionáře a ze srdce touží po hlásání Krista v dalekých krajích. Své přání odejít jako sestry Paulina a Celina do kláštera svěří tatínkovi, když je jí čtrnáct let. Moudrý Ludvík Martin tuší, že to jeho nejmladší dcera myslí vážně, utrhne ze zahradní zdi květ lomikamenu, podá jí ho a vysvětlí jí, že ona sama je dosud takovou malou květinkou, kterou dobrý Bůh neustále bedlivě střeží.

Poslední pláč

Kvítek z Lisieuxse chce odevzdat svému Pánu na Karmelu. Nejde o nějakou potřebu mladistvé dívky, která by mohla být ukojena jakýmkoli předmětem, ale o touhu, která může být uspokojena jedině splynutím, sňatkem s Milovaným. Touha je u ní pohyb vpřed, nemůže se zastavit, ani spojení a odevzdání se Pánu ji nepřibrzdí. Edita Steinová definuje tuto ženskou touhu slovy: „Jde o hlubokou touhu ženského srdce stát se zcela majetkem někoho jiného a tohoto jiného zcela vlastnit.“

Příběhů Tereziiny touhy je bezpočet, připomeňme snad scénu z francouzské pouti do Říma, kde je patnáctiletá Terezie mezi 197 poutníky. Jako dobrá pozorovatelka popisuje setkání se staříčkým, tehdy sedmasedmdesátiletým papežem, který byl už „jako věchýtek“: „Dobrý papež je tak staříčkový, že by si člověk mohl říct, že je mrtev, takhle bych si ho nikdy nepředstavovala, skoro ze sebe nemůže vypravit slovo. Místo něho mluví otec Révérony.“

Tuto pasáž samozřejmě sestry karmelitky před Tereziččiným svatořečením z rukopisu doslova vyškrabaly, aby v jejím životopise nezůstala ani kaňka. Terezie tehdy přes abbého zákaz – kdy Révérony vyběhl účastníky francouzské papežské audience, aby už Svatého otce neobtěžovali, protože je unaven – před papeže odvážně předstoupila a přednesla svou prosbu o povolení předčasného vstupu do lisieuxského karmelitánského kláštera. Papež tehdy zamumlal něco ve smyslu: „Dobrý abbé, co ta holka chce?“ Abbé na to: „Je moc mladá a chce předčasně vstoupit na Karmel.“ – „Ať udělá, jak jí řeknou představení,“ pravil prorocky a tichým hlasem vetřelý, stářím nachýlený Lev XIII. Terezka se asi naposledy rozplakala.

Terezie jako karmelitka

Repro KT

Těsně před vstupem na Karmel píše své sestře Pavlíně list plný očekávání, ale také vášně pro Ježíše – a kupodivu hned zkraje pro Ježíše ukřižovaného:

„Pavlíno, až mě Ježíš vysadí na pozeňnaném břehu Karmelu, chci se mu odevzdat celá, chci žít už jen pro něho. Ach! Nebojím se jeho ran, neboť i v hořkosti utrpení cítím, že jeho rány jsou jako pohlazení: jasně jsem si to uvědomila v Římě ve chvíli, kdy jsem si začala myslet, že ztrácím půdu pod nohama. (...) Až budu na Karmelu, budu mít jen jediné přání – stále trpět pro Ježíše.“

V klášteře nečekalo na Terezii nic jiného než běžná rutina: Ve své cele měla přesýpací hodiny, které jí přesně určovaly rozvrh dne – na práci šest hodin (v prádelně, v pekárně hostií, v sakristii), zhruba šest a půl

hodiny denně modlitby, spánek šest hodin a hodinová siesta. Alespoň půl hodiny denně věnují karmelitky duchovní četbě. Při jídle se mlčí, jedna sestra, která nejí, předčítá nahlas z duchovní literatury. Jídlo se podává ve společném refektáři. Večer před modlitbou „velké mlčení“ – hodinové volno v naprostém silentiu.

V zimě se tenkrát vstávalo o hodinu později a podobně byla posunuta všechna ranní zaměstnání. Polední odpočinek byl přes zimu zrušen a od třinácti hodin platil stejný rozvrh jako v létě. Kam se v takovém rutinním kasárenském životě poděla a jak se proměnila Tereziina touha? Je otevřená nesobecké lásce a její srdce se proměňuje odříkáním. Toto píše v dopise určeném matce představené Marii Gonzaze:

„Vzpomínám si, že jako postulanka jsem mívala tak prudké pokušení jít k vám pro své uspokojení, najít pár kapek radosti, že jsem byla nucena přejít rychle kolem Vaší pracovny. A křečovitě se držet zábradlí na schodech. Napadala mě spousta dovolení, o která bych měla poprosit. Prostě, má milovaná matko, nalézala jsem tisícero důvodů, abych uspokojila svou přirozenost... Jak jsem teď šťastná, že jsem se odříkala hned na začátku svého řeholního života! Již požívám odměny slíbené těm, kdo odvážně bojují. Už nepocituji, že bych si musela odpí-

rat všechny útechy srdce, neboť má duše je upevněna Tím, kterého jedině jsem chtěla milovat. S radostí vidím, že když ho milujeme, srdce se rozšiřuje, že toto srdce může věnovat nesrovnatelně víc lásky svým milým, než kdyby se soustředilo na lásku sobeckou a neplodnou.“

Je vynalézavá, k velké lásce jí stačí malé podněty. Když má službu v sakristii, občas klepe na svatostánek a zdraví svého Mistra v eucharistii. Opuštěný „Božský Vězeň“ ve svatostánku očekává, že ho jeho stvoření navštíví a že mu projeví vděčnost. Ve své cele má Terezka pověšený obrázek Spasitele, jak klepe na její dveře. Podle ní klepe na dveře našeho srdce, aby z něho učinil svatostánek, v němž by mohl spočinout. Mladá karmelitka pozoruje ptáky a kytičky a stále dokola je kreslí. Vezme si do hlavy, že půjde do misíí, ale protože má chatrné zdraví a nemůže cestovat, matka představená jí to nedovolí.

Terezie z Ávily napsala v Cestě dokonalosti: „Jak je krásné toto povolání, které má za cíl uchovat čerstvou sůl, jež je určena duším! Toto povolání je povoláním Karmelu, neboť jediným účelem našich obětí je být apoštolem apoštolů a modlit se za ně, zatímco oni evangelizují duše.“ Terezka se zamilovala do díla slavné Španělky, Matky reformátorky, a inspirována svou jmenovkyní se modlí za kněze misionáře, píše jim dopisy, misie v dalekých zemích se stanou její vášní – dnes je ostatně patronkou misíí.

Budu láskou!

Především je ale vynalézkyň! Terezička má natolik bohatou fantazii a schopnost převádět duchovní skutečnosti v barvitě obrazy a metafory, že razí novátorskou duchovní cestu. Dobře ví, že se jako slabá, neduživá dívka nemůže měřit s geroji křesťanských dějin, ale nebojí se. Má se týrat bičováním, posty, kajícími pásy a dalšími úkony sebumučení? Vždyť nedávno vynalezli výtah, tak proč by ji dobrý Bůh nevezl s sebou do výtahu – a bude u něj rychle a skoro bez námahy, stačí nastoupit! Cítí se malá, ale copak se má obávat Boha, jak to činili lidé po tolik věků před ní, Boha milosrdného, který se pro nás učinil tak maličkým? Když budeme po smrti pronásledováni Spravedlností jako králíček hnaný psy při honitbě, najdeme útočiště v náručí svého Soudce. Zdá se jí, že je ptáček, který si nedůvěřuje a není schopen vystoupit k Bohu ani na jeho první stupínek, ale není snad Bůh dost velký, aby se k ní sklonil, vzal ptáčka do dlaně a přivinul ho na svou hrud?

Terezie z Lisieux je v biblickém přístupu k Bohu mezi svatými ženami ojedinělá – řada světic bazíruje na svých soukromých zjeveních a promítá si do Pána Boha své vize. Terezie vychází především z evangelií a z Pavlových listů, v nich hledá své metafory a Boží doteky. Ví, že na velké hrdinky, jako byla Johanka z Arku, nemá, a tak vynalezne svou „malou cestu lásky“.

Terezička si přála být knězem, misionářkou, mučednicí, myslela si, že je zrozena ke slávě, ale nakonec se spokojila s „cestou malých skutků lásky“. (...)

Terezička slíbila, že po své smrti sešle déšť růží – a své slovo splnila. Nějakou dobu trvalo, než se její dílo dostalo na veřejnost necenzurované – v prvním vydání „růžového památníčku“ udělaly skrupulózní sestry stovky zásahů a celé pasáže prostě vyházely. Retušovaly také její fotografie. Tereziiny sochy, které jsou snad ve všech katolických kostelích, nepřipomínají ani náhodou skutečnou dynamickou řeholnici, nevím o žádné soše, která by ji ztvárnila před vstupem do kláštera. Do druhé světové války připomínala Terezička naleštěnou porcelánovou panenku na hraní, katolickou barbinu s růžičkami. Necenzurovaná Terezička se dostala do rukou čtenářů a ctitelů až v 50. letech minulého století a znovu rozsvítila své zářivé a přirozené světlo.

Z knihy Zdeňka Jančaříka Žena at v církvi promluví (Portál 2022)

JAROSLAV ŠUBRT **NEJVĚTŠÍ Z POLSKÝCH MALÍŘŮ...**

Před třiceti lety v lednu 1993 zemřel pražský rodák Józef Czapski, polský malíř, voják, spisovatel a svědek hrůz 20. století.

Už si přesně nevzpomínám, kdy a kde (nejspíš v nějakém polském samizdatu) jsem při četbě narazil na naprosto neuvěřitelný výjev: Od začátku druhé světové války uběhlo sotva několik měsíců. V jednom ze zajateckých táborů na území sovětského Ruska se pravidelně setkává skupinka polských důstojníků. Jen zázrakem unikli osudu tisíců svých kolegů zmasakrovaných v Katyňském lese. V nevytopené místnosti pod portréty Marxe, Lenina a Stalina tu po celodenní otrocké práci naslouchají přednáškám svého kolegy. Ten jim v rámci „sebevzdělávacích kurzů“, které jim správa tábora milostivě povolila, přednáší o Marcelu Proustovi a jeho románu Hledání ztraceného času. Přednášky se konají ve francouzštině... Větší kontrast jsem si tehdy nedokázal představit: komunistický lágr vedle pařížského salonu.

Až teprve později přede mnou začal vystávat ucelenější portrét polského důstojníka, který se snažil morálku svých vězňenských kolegů posilovat vyprávěním o Swannovi a jeho manželce Odettě, mladičké Albertině nebo baronu de Charlusovi, hrdinech Proustova románu. Zjistil jsem, že po otci pocházel z významného aristokratického rodu z východu Polska. Že v mládí strávil nějakou dobu v revolučním Petrohradě, kde se seznámil s Dmitrijem Merežkovským a jeho manželkou, básnířkou Zinajdou Gippiusovou. Že před válkou studoval malířství v Paříži, kde udržoval čilé styky s řadou francouzských umělců a intelektuálů. Že po napadení Sovětského svazu nacisty byl velením nově se formující polské armády pověřen pátrat po osudech svých zmizelých druhů. Že po válce až do své smrti žil v Paříži, kde se věnoval malbě a kde spolupracoval při vydávání exilového časopisu Kultura – tam vycházela řada jeho skvělých textů o výtvarném umění

a literatuře. A taky že se narodil v Praze... V příslušných rubrikách jeho rodného listu bylo napsáno: Józef Czapski.

České stopy

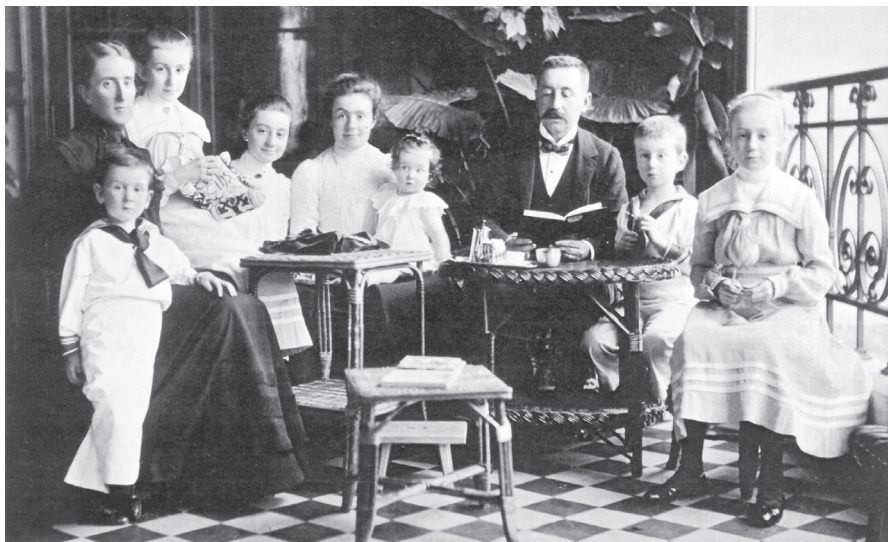
Na svět přišel 3. května 1896 v pražském Thunovském paláci v Nerudově ulici na Malé Straně (na jeho fasádě dnes visí pamětní deska). Pokřtěn byl v chrámu sv. Mikuláše na Malostranském náměstí. Czapského matka Josefina Thun-Hohensteinová (říkalo se jí Juža) byla nejmladší z dětí hraběte Bedřicha Thuna a hraběnky Leopoldiny Lambergové. Na děčínském zámku se v roce 1886 provdala za poruštělého polského aristokrata Jerzyho Hutten-Czapského.

V domě svých rodičů si Josefina osvojila vřelý „landespatriotismus“. Czapski kdesi vzpomíná, jak jeho matka na často opakovaná a hrdá prohlášení německé učitelky svých dětí, že je „all Deutsch“, vždy popuzeně odpovídala: „A já jsem zas Češka.“ Lásku ke staré vlasti vštěpovala i svým pěti dcerám a dvěma chlapcům, které kromě *Bože coś Polskę* učila zpívat i *Kde domov můj*. Dcera autora hudební kompozice k Tylově *Fidlovačce* Božena Škroupová coby učitelka hudby učila tomuto umění i děti Czapských na rodovém panství ve vzdálených Przyłukách (dnešní Bělorusko).

Za své umělecké, výtvarné i spisovatelské, zaměření vděčil Czapski patrně i některým předkům a příbuzným z matčiny strany. Příslušníci rodu Thun-Hohensteinů se v Čechách kromě politické a diplomatické činnosti zasazovali o rozvoj věd a umění, převážně jako členové uměleckých spolků, štedří mecenáši, sběratelé a někteří z nich i vlastní výtvarnou prací. Výraznou postavou uměleckého dění byl Czapského prastrýc František Thun (1809–1870), mnohými v Praze označovaný za „otce malířů“. Aktivní byl i ve výboru tehdejší Společnosti vlasteneckých přátel umění a Krasoumné jednotě. V roce 1842 ho Václav Pešina z Čechorodu získal pro myšlenku dostavby pražské katedrály. Kromě něj se o katedrálu zasloužil i jeho bratr Bedřich nebo synovec František, místopředseda Českého království a nejstarší bratr Czapského matky. Připomínají to dnes vitráže v oknech Arcibiskupské kaple, kde jsou zobrazeni patroni (sv. Leopold a sv. Bedřich) donátorů – hraběnky Leopoldiny a jejího chotě, Czapského prarodičů.

Voják

Po vojenské kariéře Józef Czapski zvláště netoužil. Měl jiné zájmy. Násilí a zabíjení důsledně odmítal. V mládí byl zapáleným tolstojovcem. Přesto jeho zásluhy na tomto poli jsou mimořádné a jeho jméno je zpravidla vyslovováno s úctou a respektem. Po absolvování gymnázia v Petrohradu hrozilo, že se bude muset jako příslušník carského vojska zapojit do bojů na frontách první světové války. Jeho otec ale včas zasáhl a nechal jej zapsat do elitní kadetní školy,

Rodina Czapských. Zleva: Stanisław, Josefina, roz. Thun-Hohensteimová – matka, Karolina, Elżbieta, Leopoldina, Ruža, Jerzy Czapski – otec, Józef a Maria. Przyluki 1902
Snímek archiv Jaroslava Šubrt

kteřá se záhy proměnila v rychlokurz pro praporečičky. Na tehdejší dobu docela slušná vojenská průprava.

Z tolstojovštiny Czapského vyléčila až náhodná návštěva u spisovatele Dmitrije Merežkovského. Ten mu v reakci na jeho názory vyprávěl starou ruskou legendu o Mikulášovi a Kasiánovi. Tito dva muži, oblečení do bělostných šatů, směřovali do nebe podél zabláčené cesty, když tu potkali člověka, který se svým volským spřežením uvízl v bahně a prosil je o pomoc. Kasián prošel kolem, aniž hnul prstem. Mikuláš to ale nevydržel a spolu s tím člověkem vůz z bahna vytáhl. Při tom si své šaty náramně zablátil. Když je svatý Petr přivedl před Boží soud, Bůh oznámil Kasiánovi: „Máš nepotřísněné šaty, budeš mít tedy svátek jen jednou za čtyři roky, poslední únorový den v přestupném roce.“ A Mikulášovi: „Protože jsi nedbal na své šaty a pomohl jsi bližnímu, budeš mít dva svátky v roce.“ Nedá-li se svoboda a zejména životy nevinných lidí ochránit jinak, nezbyvá než si šaty „zablatit“, v krajním případě tedy sáhnout i k násilným prostředkům.

I když po trpkých zkušenostech při „pacifikaci“ ukrajinského venkova v době obnovování samostatného Polska z armády doslova dezertoval, po setkání s Merežkovským se v roce 1920 aktivně zapojil do bojů v polsko-bolševické válce. Za chrabrost byl oceněn nejvyšším polským vojenským vyznamenáním. Tehdejší dobu strhujícím způsobem popisuje Issak Bábel ve svém povídkovém cyklu Rudá jízda.

V září 1939 byl Czapski jako důstojník v záloze mobilizován a se svým plukem odjel na východ Polska. O tři týdny později se polští vojáci po napadení Rudou armádou ocitají v sovětském zajetí. Internováni jsou v lágru Starobělsk u Charkova. Tisíce polských důstojníků v dubnu a květnu 1940 čeká smrt z rukou katanů z NKVD. Czapski dlouho nevěděl, proč zrovna on masaku unikl. Trápilo ho to celý život. Až po mnoha letech se našly materiály, z nichž vyšlo najevo, že jeho příbuzní ve Vídni a v Praze se obrátili na německou ambasádu v Moskvě, a ta se za něj přimluvila u svých tehdejších spojenců. Pořád totiž ještě platil pakt Ribbentrop-Molotov.

V červnu 1941 Hitler napadl Rusko. Polští vojáci byli propuštěni ze zajateckých táborů a mohli formovat svoji armádu, které velel generál Władysław Anders. Stále jim ale chyběli důstojníci, přestože Stalin tvrdil, že v ruských lágrech už žádní Poláci nejsou. Velení polské armády proto Czapského pověřilo, aby pátral po jejich osudech: „V Moskvě jsem se snažil prodat k sovětským hodnostářům. Do tichých pracoven na Lubjance s těžkými závěsy a načechranými koberci jsem přicházel s memorandy domáhajícími se zmizelých (už dávno povražděných) kolegů. Ještě jsem věřil, že v rukou těchto lidí, kteří mne přijímali s ledovou zdvořilostí, je jakási naděje na řešení.“

Krutá pravda vyšla najevo v dubnu 1943, když Němci objevili hromadné hroby polských důstojníků. Ale to už Andersova armáda pomalu postupovala přes Blízký východ směrem k Itálii. Svou anabázi popsal Czapski v knize *V ne lidské zemi* (Academia 2020). Po bitvě u Monte Cassina byl demobilizován a do Polska, kde se mezitím ujal moci komunisté, se nevrátil. Zbytek života prožil v Maisons-Laffitte, čtvrti na okraji Paříže, kde se věnoval už jen malování, pořádání výstav a psaní.

Malíř a spisovatel

Dodnes se vedou spory o to, byl-li Józef Czapski významnější spisovatel nebo malíř. Jeho texty mnozí považují za to nejlepší, co bylo v polštině o výtvarném umění napsáno. Sám k tomu dodával, že psát o malířství je třeba s paletou v ruce. Netýkalo se to však jen psaní o výtvarném umění. Stejně tak to platí i o jeho textech o literatuře, poezii i próze. Málakdo v nich dokázal několika rychlými tahy naskicovat neopakovatelné portréty lidí, zpřítomnit prchavé okamžiky krásy v chaotickém plynutí času. A na svých plátnech a kresbách přiblížit prostředí pařížských kaváren, zastávek metra, ulice měst nebo otevřenou krajinu. Náboženským tématům se při malování vyhýbal. Báł se jejich banalizace.

Zanechal po sobě skoro tři stovky svazků svých deníků vázaných v plátěné vazbě. Uloženy jsou dnes v Národním muzeu v Krakově. První zachovalé jsou psány ještě v sovětských lágrech (ty starší shořely za války ve Varšavě).